

5. JÓZEF I JEGO BRACIA: JAK MOŻE DOJŚĆ DO KONFLIKTU MIĘDZY RODZEŃSTWEM? (RDZ 37)

Cel

- poznanie przyczyn konfliktu wewnątrz rodziny Jakuba
- zrozumienie potrzeby dialogu w rodzinie

Materiały

- cykl rysunków przedstawiających historię Józefa w Rdz 37¹² (zał. 5.1)
- formularz pytań „Przyczyna nierozwiązanych konfliktów w rodzinie Jakuba” (zał. 5.2)
- piosenka „Prolog” z musicalu „Józef” „Teatru ITP” z Lublina (materiał na płycie dołączonej do książki)

Metody

- strukturyzacja tekstu w oparciu o sceny
- alternatywne tytuły
- sieć relacji

WPROWADZENIE BIBLIJNE

Historia o Józefie (Rdz 37–50) zamyka cykl o patriarchach rozpoczęty opowiadaniem o Abrahamie (Rdz 12). Pełni ona różne funkcje wewnątrz narracji Księgi Rodzaju, przede wszystkim przynosząc wyjaśnienie, w jaki sposób Izraelici znaleźli się w Egipcie. Nas jednak interesuje zapisana tam historia rodzinna.

Rodzina Józefa

Historia Józefa jest opowiadaniem o dorastającym młodzieńcu, który pomimo trudności w pełni realizuje swój potencjał. Występuje tu wiele archetypów, które pozwalają widzieć uniwersalny wymiar tej historii. Najpierw jest to obraz rodziny dysfunkcyjnej, rozdartej kłótniami między braćmi, podsycanej faworyzowaniem przez ojca jednego z synów. Dalej pojawia się problem pierwszeństwa między braćmi, w tle którego stoi pytanie o pozycję młodszego dziecka w rodzinie, uważanego konwencjonalnie za

¹² Za: A. ROBB, *Hebrajski harmider*, Bombowa Biblia, Kraków 2003, s. 84-90

bardziej rozpieszczone. Głównym wątkiem historii jest wyniesienie Józefa, które nastąpiło w konfrontacji z szeregiem przeciwności. Ono to paradoksalnie sprawiło, że Józef przeszedł proces wewnętrznej przemiany, dojrzał do odpowiedzialności za sytuację w domu rodzinnym i doprowadził do pojednania między braćmi. Mimo że osoba Boga pojawia się dopiero u końca tej narracji, całe opowiadanie stanowi pochwałę Bożej Opatrzności, która dyskretnie czuwała nad losami Józefa (por. Rdz 45,5-9). To Bóg przemieniając serce Józefa i braci sprawia, że historia o zemście i nienawiści przeradza się w opowieść o pojednaniu. Mając na uwadze analizę Rdz 37, zwrócimy teraz uwagę na kilka szczegółów, które pomogą nam w zrozumieniu konfliktu, który wystąpił w rodzinie Jakuba.

Odpowiedzialność Jakuba za konflikt

Odpowiedzialność za eskalację nienawiści ponoszą w tej rodzinie wszyscy. Jakub jako ojciec preferuje Józefa nad innych synów. Uczucie noszone w sercu znajduje swój wyraz w szacie wielobarwnej z długimi rękami, jaką ojciec sprawił Józefowi (37,3). Ta szata była w istocie szatą „królewską” (por. 2 Sm 13,18-19), przez co symbolicznie wynosiła Józefa nad braci. To uprzywilejowanie Józefa potwierdzał też fakt, iż ojciec oszczędzał go w pracach domowych, co staje się ewidentne, gdy Józef zostaje wysłany przez ojca do braci pasących stada (37,12-14). Józef, który nie pracował razem z nimi przy trzodzie, nie zna nawet miejsca ich pobytu (por. 37,15-17).

Odpowiedzialność Józefa za konflikt

Sam Józef nie jest wolny od odpowiedzialności za całą sytuację. Zaskakując już na samym początku jest informacja o tym, że donosił ojcu na swoich braci (37,2). Dwa jego sny o snopach i gwiazdach oddających mu pokłon (37,5-11) mogą z jednej strony objawiać wolę Boga wobec tej rodziny, która rzeczywiście u końca tej historii uzna władzę Józefa nad sobą. Z drugiej jednak strony sny są wyrazem ukrywanych przez niego w podświadomości pragnień. Józef sam w jakiś sposób prowadzi ku konfliktowi, kiedy bez skrupowania opowiada o nich swoim braciom, nie licząc się z ich odczuciami. Przychodząc do nich ubrany w szatę otrzymaną od ojca, tylko podsyca ich nienawiść ku sobie (por. 37,23).

Odpowiedzialność braci za konflikt

Wreszcie udział braci w narastaniu zła w tej rodzinie jest oczywisty, co potwierdza najpierw myśl o zabiciu Józefa (37,20), zastąpiona później decyzją o sprzedaniu brata kupcom izmaelskim (37,27). Oni sami są rozdarci konfliktami, skoro nie potrafią dojść do porozumienia w sprawie Józefa: najstarszy z nich, Ruben, ratuje go od śmierci z rąk braci, by potajemnie oddać go

ojcu (por. 37,22). Juda, czwarty z synów Lei, doprowadza do sprzedania Józefa kupcom izmaelskim (37,26-27). Konflikt jednak ma wiele innych postaci, z których dominującym jest przerażające milczenie, brak komunikacji między braćmi. Gdy ojciec wyróżnił Józefa, pozostali bracia „nie potrafili z nim przyjaźnie rozmawiać” (37,4; dosłownie tłumacząc to zdanie, można nawet powiedzieć, że nie umieli pozdrowić go najprostszym pozdrowieniem, jakim był *szalom* – rodzaj hebrajskiego „cześć”). Już po sprzedaniu Józefa, zbywają milczeniem rozpaczliwe słowa Rubena, który był nieobecny przy transakcji (por. 37,29-30). Nie są zdolni do wejścia w dialog z ojcem. Nie jest to chyba tylko kwestia lęku przed wydaniem się prawdy o ich haniebnym czynie, kiedy to zakrwawioną szatę Józefa nie przesyłają ojcu osobiście, lecz przez pośrednika (por. 37,32). To milczenie też stanowi o osobie Józefa, który wobec zagrożenia ze strony braci nie podejmuje z nimi żadnego dialogu i zamyka się w sobie.

Proponowana analiza Rdz 37 ma za cel „rozwiązanie tego nierozwiązanego konfliktu”. Dla uczestników będzie to okazja, by poprzez pryzmat obcej dla siebie rodziny móc spojrzeć na relacje wewnątrz własnej rodziny, ucząc się niejako na błędach innych rozwiązywania napięć towarzyszących życiu rodzinnemu.

KONSPEKT SPOTKANIA

I. Etapy konfliktu w domu Jakuba

- Głośne odczytanie Rdz 37
- Metoda „alternatywnych tytułów”
- W grupach wyodrębnienie poszczególnych scen w Rdz 37

II. Nierozwiązane konflikty w domu Jakuba

- Metoda „sieć relacji”
- Praca w grupach
- Określenie źródeł i rodzajów konfliktów w rodzinie Jakuba

III. Czego zabrakło w domu Jakuba?

- Analiza Rdz 37,4.23-24.29-32
- Brak słowa jako podstawowa przyczyna napięć w rodzinie Jakuba

SCENARIUSZ SPOTKANIA

I. Etapy konfliktu w domu Jakuba

- Głośne odczytanie Rdz 37

Uczestnicy spotkania odczytują jeden po drugim kolejne wiersze opowiadania.

1. Analiza struktury Rdz 37

- Praca w grupach
- Podział tekstu Rdz 37 na sceny przy zastosowaniu „alternatywnych tytułów”
- Wprowadzenie

Tekst Rdz 37 w tłumaczeniu *Biblii Tysiąclecia* pozbawiony jest śródtytułów. Naszym zadaniem będzie wyodrębnienie kolejnych scen w tej narracji i nadanie im odpowiednich tytułów. Zamiast tytułu ogólnego proponowanego przez tłumaczenie („Józef sprzedany przez braci”), właściwy byłby tytuł: „Historia konfliktu w rodzinie Józefa”.

Scena charakteryzuje się jednością czasu i miejsca. Zatem w narracji kolejna scena będzie wprowadzona np. zmianą miejsca dziejącej się akcji lub też przesunięciem czasowym między wydarzeniami. Również nową scenę może wyznaczać pojawienie się lub zejście z planu jakiejś postaci.

Obok scen występują w opowiadaniu ekspozycje. Ich cechą jest brak akcji. W jej miejsce wchodzi informacje dla czytelnika, które są niezbędne dla śledzenia wątku opowiadania. Zatem do ekspozycji należy zaliczyć np. charakterystykę jakiejś postaci, również gdy ta przywołuje jakieś wydarzenie z przeszłości odsłaniające pewną prawdę o tej osobie.

Tytuły, jakie zostaną nadane poszczególnym scenom, nie powinny mieć charakteru opisowego, lecz winny swoim kształtem zbliżyć się do tytułu prasowego (chwytliwego, ostrego), zwracającego uwagę na problem konfliktów w rodzinie Jakuba.

Sugestie dla prowadzącego

a) *Przed przystąpieniem do lektury warto w kilku słowach przybliżyć postacię głównych bohaterów (Jakub, Józef, inni bracia, znaczenie szaty z długim rękawem, obecność kupców izmaelskich, usytuowanie geograficzne opowiadania).*

b) *Ww. 1-4 należy uznać za ekspozycję, mimo że pojawia się w niej opis pewnych działań (zachowań) członków rodziny Jakuba.*

c) *Sceny w znacznym stopniu korespondują z akapitami obecnymi w tekście tłumaczenia Biblii Tysiąclecia (ww. 5-11; ww. 12-14; ww. 15-17a; ww. 17b-23; ww. 23-28; ww. 29-32a; ww. 32b-35; w. 36).*

d) Powyższa propozycja podziału nie powinna być jednak uczestnikom (grupom) narzucona. Wobec różnorodności propozycji uczestniczący w spotkaniu wciąż na nowo są zmuszeni patrzeć na przeczytany tekst. Prowadzący zaś, konfrontując propozycje, będzie miał za zadanie tylko ukazanie jeszcze jednego spojrzenia na strukturę tekstu, która jako zgodna z założeniami analizy narracyjnej, pozwoli uniknąć zbytniego rozdrobnienia tekstu.

e) Scena ww. 23-28, mimo zmieniających się czynności, wyznaczana jest przez jedność miejsca i czasu (bracia są w tym samym miejscu w jednym czasie – nic nie mówi się o zmianie czy upływie czasu).

f) Scena ww. 29-32a opisuje reakcję braci po sprzedaniu Józefa. Okazuje się, że Ruben nie uczestniczył w transakcji sprzedaży i będąc ponownie wśród braci rozpacza po utracie Józefa. Pozostali bracia w ogóle nie reagują na jego lament, lecz są zajęci usuwaniem śladu przestępstwa.

g) Scena w. 39 jest tzw. „zakładką”, która zostanie przejęta przez początek rozdziału 39.

- Alternatywną metodą analizy scen w Rdz 37 w perspektywie konfliktu w rodzinie Jakuba może być praca z komiksem zaczerpniętym z A. Robb, *Hebrajski harmider* (zał. 5.1). Zadaniem uczestników pracujących w grupach jest ułożenie obrazków we właściwej kolejności i nadanie im odpowiednich tytułów, które oddawałyby etapy konfliktu zapisanego w Rdz 37.

2. Konflikty w rodzinie Jakuba z perspektywy XXI wieku

- Podsumowaniem tego etapu pracy będzie wysłuchanie „Prologu” z musicalu „Józef” wykonywanego przez „Teatr ITP” z KUL.
- Analiza piosenki winna uwzględnić następujące pytania: Jakie konflikty pojawiły się w rodzinie Jakuba? Co było ich źródłem? Czy były one czymś niezwykłym, czy też są właściwe każdej rodzinie?

Sugestie do interpretacji piosenki:

problemy przy wychowywaniu dzieci, rywalizacja między synami o pierwszeństwo między nimi, normalne spięcia między dziećmi w zakresie obowiązków domowych, Józef – oczko w głowie ojca jako źródło wszelkich zazdrości w rodzinie

II. Nerozwiazane konflikty w domu Jakuba

- Metoda „sieć relacji”¹³

¹³ Opis metody na s. 21.

- Praca w grupach
- Określenie źródeł i rodzaju konfliktów w domu Jakuba
- Opis planszy: zapisane w formie rozsypanki imiona: Jakub – Józef – Juda – Ruben – bracia.

• Wprowadzenie

Narastające problemy w rodzinie Jakuba były wynikiem nieuświadomienia sobie przez członków tej rodziny problemów, które nienazywane i nierozwiązywane tylko narastały i pogłębiały się, prowadząc ostatecznie do aktu przemocy ze strony braci na osobie Józefa. Te problemy były już częściowo nazwane podczas analizy struktury Rdz 37. Obecnie będzie chodziło o uchwycenie zależności między różnymi sytuacjami konfliktowymi w rodzinie Jakuba.

Sugestie dla prowadzącego

a) Zadaniem uczestników jest ustalenie relacji, jakie zachodziły między tymi postaciami. Chodzi przede wszystkim o ustalenie ich wzajemnych uczuć, pragnień, zarzutów, jak też o wskazanie przyczyny napięć między nimi. Następuje to poprzez połączenie liniami odpowiednich podmiotów i napisanie na tych liniach elementów, które ich łączyły i dzieliły.

b) Istotne jest zauważenie, że w opowiadaniu pojawiają się dwa trójki: Jakub – Józef – bracia oraz Józef – Ruben – Juda. To uzmysławia, że problemem nie jest wcale faworyzowanie Józefa przez ojca, ale rywalizacja między braćmi o pierwszeństwo i przywództwo.

III. Czego zabrakło w domu Jakuba?

- Problem: czy ta historia mogła mieć inny przebieg?
- Analiza Rdz 37,4.23-24.29-32
- Formularz pytań „Przyczyna nierozwiązanych konfliktów w rodzinie Jakuba” (zał. 5.2)

Analiza Rdz 37,4.23-24.29-32

- Czego brakuje między uczestnikami tego dramatu rodzinnego?
- Co jest zaskakujące w postawie Józefa, gdy zostaje już uwięziony i sprzedany?
- O czym świadczą gwałtowne przejście od rozpaczliwej reakcji Rubena do opisu zacierania śladów zbrodni przez braci?
- Dlaczego bracia nie przynieśli osobiście ojcu zakrwawionej szaty Józefa?

- **Podsumowanie**

Ta historia potoczyłaby się inaczej, gdyby w tej rodzinie nie zabrakło słowa, wzajemnej komunikacji, dialogu. Doświadczenie rodziny Jakuba uczy nas, że nie ma idealnej rodziny, że w historię każdej rodziny czy relacji międzyludzkiej wpisują się napięcia i konflikty. Rzecz jednak w tym, że trzeba im stawiać czoła we właściwy sposób. Przede wszystkim poprzez dialog, poprzez nazywanie rzeczy po imieniu, poprzez stawanie w prawdzie, poprzez wsłuchiwanie się w serce drugiego. Brak słów pogłębia tylko nieporozumienia i sprawia, że strony konfliktu jeszcze bardziej zamykają się w swoim wnętrzu, wchodzą w świat wymagowanych podejrzeń, nie mają wglądu w sprawy, które dotyczą i warunkują działanie drugiej osoby.

- **Zakończenie**

Modlitwą do Ducha Świętego o natchnienie do właściwych słów, które zbliżają, a nie dzielą.